

MUS NIKOLETT – SIPOS MÁRIA

Az obi-ugor kérdőszók jelentéstani kategóriáinak tipológiai vizsgálata

Cross-linguistic studies claim that the existence of question words in languages is universal. It means in every known language wh- or content questions contain an element (or elements) whose (primary) function is extracting information. In contrast, the meanings of interrogative words, i. e. the semantic categories, the relations within the system of the interrogative semantic categories, or the relation of formal and lexical realisations of question words cannot be assumed. Thus the interrogative sets may vary from language to language, even in closely related languages. So far, the question words of the obi-ugor (Uralic) languages have been researched mostly from historical aspects, e. g. Proto-Uralic interrogative roots have been reconstructed partly on the basis of the obi-ugor interrogative reflexes, etc. In this article, the semantic contents and the interrelations of the interrogative semantic categories will be discussed in several Ob-Ugric dialects based on the results of lexico-typological studies. The paper places most of the emphasis on unique, i. e. synchronically unanalysable question word forms.

Keywords: wh-questions, question words, lexical semantic categories, Ob-Ugric languages

1. Bevezetés

A kiegészítendő kérdésekre általában olyan meghatározást találunk a szakirodalomban, mint kérdéstípusok, amelyekben szerepel (legalább) egy kérdőszó (vö. pl. DRYER 2013). Ebből az következik, hogy a kérdőszó megléte a nyelvekben általánosan feltételezhető és megjósolható, abban az esetben, ha feltételezzük, hogy a kiegészítendő kérdések univerzális nyelvi jelenségek. Azon kívül azonban, hogy általában feltesszük egy/több kérdőszó meglétét egy adott nyelvben, a kérdőszók további tulajdonságait, és itt elsősorban jelentéstani tulajdonságokra utalunk, nem jósolhatjuk meg. Következésképpen nem tudunk előre megadni egy halmazt, amely az összes nyelv kérdőszóinak jelentését (vagyis szemantikai kategóriáját) tartalmazza. Továbbá két meglévő kérdőszó jelentése között fennálló esetleges viszony sem következtethető ki anélkül, hogy az adott nyelvet megvizsgáljunk. Az ismert nyelvek kérdőszóinak viselkedését megvizsgálva azonban láthatjuk, hogy van legalább két olyan tulajdonságuk, amelynek a megléte általános (a tulajdonság maga viszont nyelvi sajátosság). Az egyik univerzális feltételezés az, hogy a kérdőszók jelentése nyelvenként különféle mintázatot mutat. Ezzel a tulajdonsággal arra utalunk, amikor egy jelentéstani kategória

Nyelvtudományi Közlemények 112: 109–131.
DOI: 10.15776/NyK.2016.112.3

helyettesíthető kérdőszóval az egyik nyelvben, míg egy másiktól hiányzik ugyanaz a kategória. Az aravak és az indo-európai nyelvek nagy része például szolgál erre a jelenségre. Az aravak nyelvek egy része, mint például a terena (déli aravak) nem tesz különbséget személy és dolog között a kérdőszói paradigmájában. Ahelyett, hogy a 'ki' és a 'mi' jelentésű kérdőszót használnák, egyetlen kérdőszó van a nyelvben, amely az ágens/páciens azonosítására szolgál, függetlenül attól, hogy az személy vagy tárgy (vö. CYSOUW 2004: 3). Ezzel szemben az indo-európai nyelvekben általában megjelenik egy kérdőszó, amely személy azonosítására alkalmas, valamint egy másik, amely egy dolog/tárgy azonosítását kéri a hallgatótól. Az alábbi példák ezt a különbséget szemléltetik a terena és az angol nyelvben (1–4).

(1) terena

<i>kúti</i>	<i>otopiko</i>
ágens	aprított

'Ki aprított?' (LAVER 1994: 523)

(2) terena

<i>kúti</i>	<i>otopiko</i>
páciens	aprított

'Mit aprított?' (LAVER 1994: 523)

(3) angol

<i>Who</i>	<i>play-s</i>	<i>football?</i>
ki	játszik-prs.3sg	foci

'Ki focizik?'

(4) angol

<i>What</i>	<i>stung</i>	<i>you?</i>
mi	megcsíp.pst	2sg

'Mi harapott meg téged?'

Olyan esetre is van példa, amikor két egymástól független jelentéstani kategóriát egy nyelv két külön kérdőszóval fejez ki, míg azok egy másik nyelvben egy alakkal vannak helyettesítve. Az északi szamojéd nyelvekben, például a nganaszanban a *kaŋgə* 'mikor' IDŐre vonatkozó kérdőszó használatos VÁLASZTÓ/MINŐSÍTŐ jelentésben is, ti. 'melyik', 'milyen' jelentésben, amit a (6) kérdésre adott válasz – *Ma napsütéses nap van.* – igazol (5–6).

(5) nganaszan

<i>siti</i>	<i>kaŋgə</i>	<i>tuj-hu?</i>
3sg	mikor	megy-int.pst.3sg

'Ő mikor ment el?' (KOSTERKINA ET AL. 2001: 62)

(6) nganaszan

əmti d'ali kaŋkə d'ali?
 ez nap milyen nap.3sg
 'Milyen nap van ma?' (TEREŠČENKO 1979: 171)

A nganaszannal közeli rokonságban álló tundrai nyenyec nyelvben ezzel szemben mindkét említett jelentéstani kategóriát önálló alak fejezi ki, ti. *xaŋaŋi* 'melyik' és *śaxaʔ* 'mikor' (7–8; vö. MUS 2013: 186). E két kérdőszói alaknak nincsen egymással sem jelentéstani, sem pedig formai kapcsolata.

(7) tundrai nyenyec

śaxaʔ mar-tʔ xanta-n?
 mikor város-DAT megy-2SG
 'Mikor mentek a városba?' (VANUJTO 2012: 9)

(8) tundrai nyenyec

xaŋaŋi kŋiga-mʔ tola-b'i-n?
 melyik könyv-ACC olvas-CONT-2SG
 'Melyik könyvet olvasod?' (BARMİČ – NARUJ 2008: 35)

A kérdőszók jelentésének diverzitásán kívül a kérdő elemek megoszlásának módja is nyelvspecifikus. Előfordulhat tehát, hogy két jelentéstani kategória közötti határ nem ugyanott húzódik két nyelvben. Térjünk vissza az előbbi, az ágensre/páciensre vonatkozó kérdőszói példához. Amint azt illusztráltuk, az angol nyelvben a két kategória közti használatbeli különbség azon alapul, hogy a referensük ember vagy állat/élettelen. Az orosz nyelvben azonban, amely szintén megkülönböztet két kérdőszót az ágens/páciens helyettesítésére, ez az eltérés az élő és az élettelen elemek megkülönböztetésére szolgál (vö. MATTHEWS 1953: 58, IDIATOV 2009; (9)–(10) és l. (3)–(4)).

(9) orosz

Kto igra-et v futbol?
 ki játszik-3sg prep foci
 'Ki focizik?'

(10) orosz

Kto eto tebja ukusil? Osa?
 ki ez 2sg.acc megcsíp-prt.M darázs
 'Mi csípett meg téged? Darázs?' (IDIATOV 2009)

Ez a különbség továbbá abban is megmutatkozhat, hogy egy jelentéstani kategóriát egy nyelv önálló, nem összetett formában fejez-e ki, vagy arra csak összetétellel van-e lehetőség. A szurguti hantiban (obi-ugor) például a mennyiség kérdőszói kategóriája csupán úgy fejezhető ki, ha kombináljuk a 'mi' (*müw*) kérdőszót az ar 'sok' jelentésű melléknévvel (11).

(11) szurguti hanti

mŭw ar-it nŏpət mən?

mi sok-n időszak megy.pst.3sg

'Mennyi idő telt el?' (POKAČEVA – PESIKOVA 2006: 14)

A magyarban viszont egy szinkrón szinten további elemeire nem bontható kérdőszó használatos ugyanennek a jelentésnek a kifejezésére (12).

(12) *Mennyi idő telt el?*

Végül arra is van példa, hogy mindkét adott nyelvben összetett kérdő kifejezések használatosak ugyanarra a jelentéstani kategóriára, az összetett kérdő kifejezések elemei azonban más-más kérdő kategóriákon alapulnak. A módra vonatkozó 'hogy(an)' jelentésű kérdőszók például mind a huallaga kecsuában (kecsua) mind pedig a lezgben (dagesztáni, kaukázusi) csak összetétellel fejezhető ki. A kecsuában a szóban forgó alak *imanawpa* 'hogyan' az *ima* 'mi' jelentésű kérdőszóból vezethető le, míg a lezgben ugyanazon jelentés, ti. *hik'(a)* 'hogy(an)' a választó kérdőszóból, ti. *hi-* 'melyik' alakult ki (vö. CYSOUW 2004: 15). Figyelembe véve tehát, hogy a kérdőszók jelentése, formája valamint a jelentés és forma közti viszonya nem jósolható meg, jelentős eltéréseket tapasztalhatunk egy-egy nyelv kérdőszói elemrendszerének összevetése során. Amint azt a fenti példák illusztrálták, alapvető különbségeket találhatunk még egymással közeli rokon nyelvek esetében is (pl. nganaszan és tundrai nyenyec, angol és orosz stb.).

Az obi-ugor nyelvek kérdőszóinak rendszerét napjainkig elsősorban történeti-összehasonlító szempontból vizsgálták, így nem tudjuk, hogy azok pontosan milyen szemantikai és grammatikai jegyekkel rendelkeznek. Meg kell említenünk, hogy az utóbbi időkben megjelent szakirodalom egy része tárgyalja a kérdőszók bizonyos tulajdonságait, ezek a művek azonban ebből a szempontból nem kimerítőek (pl. NIKOLAEVA 1999a, SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007a, 2007b). Így többek között nem tudjuk, hogy milyen fogalmak (nem) fejezhetők ki kérdőszókkal az obi-ugor nyelvekben, továbbá az ismert/dokumentált kérdőszók formai tulajdonságára vonatkozóan is hiányosak az ismereteink. A CYSOUW (2004, 2005) és MACKENZIE (2008) által végzett szemantikai vizsgálatok eredményeit figyelembe véve univerzálisan feltételezhetjük, hogy vannak az obi-ugor nyelvekben olyan jelentésbeli kategóriák, amelyek szinkrón szinten tovább nem elemezhető kérdőszókkal fejezhetők ki. Ezekre a kérdőszókra és az általuk kódolt jelentésre tanulmányunkban fő jelentéstani kategóriaként fogunk utalni. Azt is feltételezzük továbbá, hogy léteznek az obi-ugor nyelvekben további olyan jelentéstani típusok, amelyek a fő kategóriák elemeiből épülnek fel. Ezeket, követve CYSOUW (2004, 2005) terminológiáját, alkategóriáknak nevezzük. Végül azt feltételezzük, hogy léteznek kétértelmű kérdő formák is az obi-ugor nyelvekben. Tanulmányunkban azonban e három típus közül kizárólag az elsővel fogunk fog-

lalkozni. Tehát csak a fő kategóriába tartozó kérdő elemek használatát, valamint a fő típusok között található többjelentésű alakokat mutatjuk be.

Az obi-ugor nyelvekben a kérdőszók változatlan formában használatosak határozatlan, valamint vonatkozó névmásként is a mondatban. Vizsgálatunkban kizárólag a kérdő használatuk során megfigyelt tulajdonságaikra helyezzük a hangsúlyt.

2. Az obi-ugor nyelvek és adatok

Az uráli nyelvcsaládba tartozó obi-ugor nyelveket, azaz a hantit (korábbi szakirodalmi elnevezés és exonima: osztják) és a manysit (vogul) Szibéria északnyugati részén beszélik. Közös elnevezésük első eleme az Ob folyóra utal, amely mellékfolyóival meghatározza azt a területet, ahol e nyelveket beszélik. Mivel a hanti és a manysi előzményei az uráli nyelvcsaládon belül relatív alapnyelvet alkottak, ezért az obi-ugor terminus a két nyelv közeli genetikai rokonságára is utal.

A két nyelv az Orosz Föderáció őshonos nyelveihez tartozik. A szóban forgó területen számos etnikai csoport él együtt, mint pl. a hanti, manysi, nyenyec, komi, szölkup, valamint további nem uráli nyelvet beszélő népcsoportok is, ezért a hantik és a manysik évszázadok óta többnyelvűségben élnek. Az elmúlt 8–9 évtizedben azonban a hanti és a manysi az államnyelv, az orosz hatására kisebbségi helyzetbe került. Az egyenlőtlen szociolingvisztikai helyzet mára a fiatal felnőttek körében nyelvcseréhez vezetett, így mindkét obi-ugor nyelv legfeljebb családi nyelvként használatos. A fentiek értelmében tehát az obi-ugor nyelvek veszélyeztetettek. Az obi-ugor népek két nagy közigazgatási körzetben, úgynevezett okrugban élnek: a Hanti-Manysi illetve a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetekben, a Tyumenyi Területen. A vonatkozó Ethnologue bejegyzés¹ szerint a magukat hantinak vallók száma 30,900; a hanti anyanyelvi beszélők száma azonban 9.580 fő. A manysi esetében ez a két szám:² 12.300 és 940. Bizonyos földrajzi sajátágokból következően mindkét nyelv meglehetősen tagolt nyelvjárási szempontból. A 19. és a 20. század fordulóján három hanti (keleti, déli, északi) és négy manysi (északi, keleti, déli, nyugati) nyelvjáráscsoportot különböztettek meg. Az 1. táblázat az obi-ugor nyelvek nyelvjárási felosztását mutatja be. Azok a dialektusok, amelyekre csak esetenként utalunk, de a jelen kutatásnak nem képezik részét, szürke színnel jelennek meg, amint azok is, amelyek maguk nem lesznek említve, csak a nyelvjáráscsoport összefoglaló neve.

¹ <https://www.ethnologue.com/language/kca>.

² <https://www.ethnologue.com/language/mns>.

1. táblázat. A vizsgált obi-ugor nyelvjárás csoportok és nyelvjárások

Nyelvjárás csoport		Nyelvjárás	
északi hanti		obdorszki szinjai kazimi serkáli	
déli hanti		–	
keleti hanti	szurguti ³	(korábbi) termjugáni tromjugáni uszty-agáni uszty-jugáni vahi–vaszjugáni	(jelenlegi) tromagáni jugáni
északi manysi			
keleti manysi			
déli manysi			
nyugati manysi			

Mostani vizsgálatunkban tehát az északi manysi, az északi és a keleti (pontosabban a szurguti dialektushoz tartozó) hanti nyelvjárás csoporttal foglalkozunk. A nyelvjárások kiválasztását azok szociolingvisztikai helyzete motiválta. Noha a jelen vizsgálat szövegkiadványokon, tankönyveken, nyelvkönyveken, szótárakon, azaz nyomtatott nyelvi anyagon történt, terveinkben a kutatások olyan kiterjesztése szerepel, amely terepmunkán alapul, és beszélők nyelvi kompetenciájára épül. Ezért vizsgálatunk következtetéseit olyan nyelvjárások alapján vontuk le, amelyeket a későbbiekben adatközlők bevonásával tesztelni tudunk. Az északi hanti dialektust tehát vizsgálatunkban a kazimi és a színjai alnyelvjárások képviselik, mivel viszonylag jól dokumentáltak, azaz a mai nyelvállapotra jellemző kiadványok és korpuszok érhetők el. A legészakibb, azaz az obdorszki, valamint a legdélibbnek minősülő északi csoporthoz tartozó alldialektusokat akkor említjük, ha azok eltérő vonásokat mutatnak. Az orosz és török (tatár) nyelv-

³ A szurguti dialektus esetében megkülönböztetjük két különböző korszak nyelvi anyagát.

vekkal való kontaktus következtében a déli hanti a 20. század közepére eltűnt (vö. HAJDÚ – DOMOKOS 1978: 140, ABONDOLO 1998: 358–359). Bár írott szövegek elérhetők ebben a nyelvjárásban is, az adatok későbbi ellenőrizhetősége miatt ezt a nyelvjárás csoportot nem vontuk be a jelen vizsgálatba. A hagyományosan keleti hantiként ismert nyelvjárás csoport két alcsoportra oszlik: a szurguti és a vahi-vaszjugáni csoportra. A dialektális különbségek kis foka miatt a szurguti hantit egységesnek tekintjük, követve a mai osztjakológia gyakorlatát (vö. CSEPREGI 1998: 11). Amint CSEPREGI bevezetőjéből kiderül, a korai gyűjtőktől (KARJALAINEN, PAASONEN) származó nyelvi adatok erősen eltérőnek bizonyultak a 20. század második felében vagy még később gyűjtöttéktől. Ennélfogva a korábbi nyelvállapotot tükröző adatokat (mint például TERĚŠKIN 1981 és a DEWOS anyaga) figyelembe vettük ugyan, de határozottan arra törekedtünk, hogy újabb adatokra támaszkodjunk. A vahi-vaszjugáni alnyelvjárásokat nem vizsgáljuk. Amint már említettük, eredetileg négy manysi nyelvjárást különböztettek meg. Azonban a keleti, a nyugati és a déli dialektusok beszélőinek száma oly mértékben lecsökkent vagy kihalt, hogy csak az északi manysi teszi lehetővé adatközlők bevonását, ezért a manysi vizsgálatokat erre a nyelvjárásra korlátoztuk.

Amint a Szovjetunió őshonos nyelvei számára általában, az 1920-as és 1930-as években a hanti és a manysi nyelv, pontosabban több hanti és manysi nyelvjárás számára is dolgoztak ki írásrendszert. Leszámítva egy rövid időszakot az 1930-as években, amikor latin betűs ábécé volt használatban, a kidolgozott írásrendszerek mindig a cirill ábécén alapultak. A 21. századra mindkét nyelv számára hoztak létre standardizált fonemikus írás(oka)t, de ezek szerzőről szerzőre különbözhetnek. Ami a tudományos közleményeket illeti, az elsősorban uralisták által ismert és használt fonemikus átírás a latin betűkön alapul. Ezt finnugor átírásként szokás említeni (Finno-Ugric Transcription), amelyet POSTI – ITKONEN műve (1973) foglal össze. Írásunkban egységes átírást alkalmazunk, ezért valamennyi példánkat finnugor átírásban közöljük (azokat is, amelyek IPA transzkripcióval is elérhetők, pl. az OUIDB korpuszban⁴). Írásunk átírási gyakorlatát a tárgyalt nyelvjárásokra nézve a 2. táblázat foglalja össze.

⁴ A korpusz részletes leírását l. WISIOREK – SCHÖN (kézirat), *Corpus and Lexicon Databases of Khanty and Mansi Dialects*.

2. táblázat. Az obi-ugor adatok átírása a jelen tanulmányban

Nyelvjáráscsoport	Nyelvjárás	Átírás
északi hanti	obdorszki	NIKOLAEVA 1999b
	szinjai	ONYINA – RUTTKAY-MIKLÁN 2009
	kazimi	RÉDEI 1968
szurguti		CSEPREGI 1998
északi manysi		MUNKÁCSI – KÁLMÁN 1986

Amint már említettük, a jelen kutatás eredményei nyomtatásban megjelent vagy elektronikusan elérhető szövegeken alapulnak, mint pl. nyelvléírások, kresztomátiák, szótárak, társalgási kifejezések gyűjteményei, tankönyvek és korpuszok (pl. az OUDB korpusz, vagy a „The Endangered Languages and Cultures of Siberia” korpusz). A különböző forrásokból vett adatok glosszázását bizonyos esetekben az egységesítés érdekében módosítottuk. Tanulmányunkban a példamondatokat a lipcsei glosszázási szabályok alapján glosszáztuk.

Az alábbi fejezetekben az obi-ugor nyelvekben megtalálható kérdőszók fő szemantikai kategóriáit tárgyaljuk. Ennek során a kérdőszók által kifejezett általános jelentésre, valamint kontextuális használatukra koncentrálnunk.

3. A NEM-KIVÁLASZTÓ kérdőszói kategória

A NEM-KIVÁLASZTÓ terminust IDIATOV használta (2007)-ben megjelent tipológiai munkájában. A terminus a 'ki' és 'mi' jelentésű – tehát az általában ágensi/páciensi szerepű – kérdőszókra vonatkozik, amelyek olyan szituációkban használatosak, amikor a referensük kontextuálisan nem meghatározható. A 'ki' és 'mi' jelentésű kérdőszók által végrehajtott szemantikai művelet azonban hasonlít a KIVÁLASZTÓ kategóriájú kérdőszókéhoz – mint például a *melyik* a magyarban – abban az értelemben, hogy azonosításra kéri fel a diskurzus szereplőit. Ellentétben a kiválasztó kérdőszókkal, a választható elemek halmaza ebben az esetben viszont nincsen a kontextus által meghatározva. Tehát az elemek nem ismertek és a diskurzusból sem következtethetők ki. Következésképpen a nem-kiválasztó értelmű kérdőszók kizárólag azonosítást – nem pedig kiválasztást és azonosítást – várnak el. Az obi-ugor nyelvek NEM-KIVÁLASZTÓ értelmű kérdőszóit, amelyek további elemeikre nem bonthatók egyik vizsgált nyelvben sem, és így a fő kategóriába tartoznak, a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat Az obi-ugor nyelvek nem-kiválasztó kérdőszói

Szemantikai kategória → EMBER		NEM-EMBER
Nyelvek ↓		
északi hanti	<i>χōj</i>	<i>mŭj</i>
szurguti hanti	<i>kōjaj</i>	<i>mŭw(ə) ~ mŭw(ə)li</i>
északi manysi	<i>χotjut (χot'jut) ~ χōηχα</i>	<i>manər</i>

A (13)–(15) mondatokban bemutatott északi hanti példák azt ábrázolják, hogy a nem-kiválasztó kérdő paradigma elemei [+/-ember] jeggyel rendelkeznek az obi-ugor nyelvekben. Tehát a 'ki' jelentésű kérdőszók személyek azonosítására kérnek fel (13) míg a 'mi' jelentésűek vonatkoznak az állatokra és dolgokra (14)–(15) (vö. pl. GÜLYA 1966: 82, RÉDEI 1968: 22, ROMBANDEEVA – VAHRUŠEVA 1984: 92, CSEPREGI 1998: 28, RIESE 2001: 33, SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 36).

(13) északi hanti

χōj χop wer-l?
 ki csónak csinál-prs.3sg
 'Ki csinál csónakot?' (LAZAREV ET AL. 1984: 27)

(14) északi hanti

mŭj χōjat-ət-a mis jik mǎ-l?
 mi ember-pl-lat tehén víz ad-prs.3sg
 'Mi ad tejet az embereknek?' (LAZAREV ET AL. 1984: 27)

(15) északi hanti

śita nin mŭj wer-l-əti?
 ott 2pl mi csinál-prs-2pl
 'Ti mit csináltok ott?' (ONYINA 2009: 63)

Az északi hanti nyelv obdorszki nyelvjárásában olyan különbség mutatkozik a nem-kiválasztó kérdő elemek között, amelyre nincsen példa a másik két északi hanti nyelvjárásban. Ahogyan azt NIKOLAEVA (1999a: 17) megjegyzi, a nem-kiválasztó kérdőszók tovább osztályozhatók aszerint, hogy referensük specifikus (határozatlan) vagy nem-specifikus. Emellett nyomatékos értelmű nem-kiválasztó kérdőszók is találhatók ebben a nyelvjárásban. A 4. táblázat ezeket az obdorszki kérdőszói alakokat mutatja.

4. táblázat A NEM-KIVÁLASZTÓ kérdőszók
az északi hanti obdorszki nyelvjárásában

EMBER NEM-EMBER
specifikus nem-specifikus nyomatékos specifikus nem-specifikus nyomatékos

χōj *χōjtaw* *aχōjtaw* *mōla* *mōsa* *amōsa*

A (16)–(17) mondatok a specifikus–nem-specifikus referens különbségét példázzák a két kérdő paradigmában. A (16) példában a specifikus (nem-kiválasztó) kérdőszó referense egyedi, a diskurzus előzményéből kikövetkeztethető. A nem specifikus kérdőszó ezzel szemben teljesen új, ismeretlen referenssel rendelkezik (l. (17) példát; vö. NIKOLAEVA 1999a: 17).

(16) északi hanti, obdorszki nyelvjárás

tāmi *mōla?*

ez mi?

’Mi ez?’ (NIKOLAEVA 1999a: 17)

(17) északi hanti, obdorszki nyelvjárás

mōsa *pele* *li-ti* *pit-l-ən?*

mi emph eszik-inf kezd-prs-2sg

’Mit fogsz enni?’ (NIKOLAEVA 1999: 18)

Amennyiben elfogadjuk NIKOLAEVA (1999a) megfigyelését, akkor feltételezhetjük, hogy az obdorszki nyelvjárásban a NEM-KIVÁLASZTÓ specifikus kérdőszók olyan szemantikai műveletet hajtanak végre, amely a kiválasztó kérdőszók sajátossága, ti. ismert elemek halmazának egy elemét azonosítják. Következésképpen az ember és nem-ember jegyű kérdőszók egy korlátozó és nem-korlátozó ellentétet is kifejeznek. Mi azonban NIKOLAEVA (1999a) fent ismertetett megfigyeléseivel ellentétes példákat is találtunk a vizsgált szövegekben: előfordul például a *mōla* ’mi’ specifikus kérdőszó nem-specifikus referenssel, olyan funkcióban, amely a diskurzusban új elem azonosítását kéri (18).

(18) északi hanti, obdorszki nyelvjárás

χīli-ji, *lawəl*, *ši* *χūw*, *lawəl*, *jāχ-l-ən*,

unoka-dim DM ilyen messze DM megy-prs-2sg

lawəl, *a-χōl* *jāŋχ-ilij-əl*, *mōla-jət* *want-ij-əl?*

DM indef-hová megy-freq-prs.3sg mi-pl lát-freq-prs.3sg

’„Kisunokám”, aszongya, „elementél”, aszongya, „olyan messzire”,

aszongya, „hol jártál, mit láttál?”’ (NIKOLAEVA 1999b: 44)

A kérdés, miszerint az obdorszki nyelvjárásban megtalálható kérdőszói alakváltozatok közti különbség azok referensének specifikusságán alapul-e, egyértelmű adatok hiányában egyelőre megválaszolatlan marad.

Az obdorszki nyelvjárásban található nyomatékos kérdőszók a specifikus 'ki' és 'mi' kérdőszók nyomatékosított változatai, amelyek tehát új, a diskurzusból nem kikövetkeztethető elemekre kérdeznek (l. (19); vö NIKOLAEVA 1999a: 17.

(19) északi hanti, obdorszki nyelvjárás

tāmi a-mōsa?

az indef-mi

'Ez meg mi az ördög/csoda?' (NIKOLAEVA 1999a: 17)

A kérdő elemek [+/-ember] jegye megmarad mind a specifikus–nem-specifikus, mind a nyomatékos paradigmáknál. NIKOLAEVA (1999a) a specifikus–nem-specifikus kérdőszók használatának egy további eltérésére is felhívja a figyelmet: a specifikus kérdőszók jelen vagy múlt idejű mondatokban jelennek meg, ezzel szemben a nem-specifikus párjaik jövő idejű vagy irreális modalitású mondatokban használatosak.

Használatbeli különbség tapasztalható a szurguti hanti nyelvjárásban is: két kérdőszó is megjelenik 'mi' jelentésben, ti. *mǔwəli* és *mǔw(ə)* (20)–(21). A TERĚŠKIN (1981: 271) szótárában talált adatok alapján, a *mǔw(ə)* forma a nem-kiválasztó nem-ember kategóriájú referensén kívül minősítő értelemben is használatos. Utóbbi esetben főnévi módosítóként szerepel a mondatban (21).

(20) szurguti hanti

mǔw kǐli-γat wǎr-λ-ən?

mi gerenda-instr csinál-prs-2sg

'Mit csinálsz ezzel a gerendával?' (CSEPREGI – Sosa 2009: 198)

(21) szurguti hanti

mǔw tāyi-nə lǎpka?

mi hely-loc bolt

'Hol van (a) bolt? (tkp. Milyen helyen van a bolt?)' (POKAČEVA – PESIKOVA 2006: 41)

Ezzel szemben a *mǔwəli* alak kizárólag nem-kiválasztó kérdőszóként jelenik meg, ahogyan azt a (22) példamondatban láthatjuk.

(22) szurguti hanti

mǔwəli tət wǎr-λ-ən [...]?

mi itt csinál-prs-2sg

'Mit csinálsz itt?' (CSEPREGI – Sosa 2009: 198)

Az északi manysiban két különböző kérdőszó használatos 'ki' jelentésben: a *χotjut* (*χot'jut*) és a *χōηχα*. E két alak az obdorszki nyelvjárásban feltételezett specifikus–nem-specifikus ellentétéhez hasonló értelemben használatos, tehát a *χotjut* 'ki' referense ismert, ezzel szemben a *χōηχα* 'ki' csak nem-specifikus elemekre vonatkozhat (vö. ROMBANDEEVA 1973: 107, SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 36, (23)–(24)).

(23) északi manysi

aman xotʃut tit jalasə-s?

vajon ki itt jár-pst.3sg

'Vajon melyiktek járhatott itt?' (SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 36)

(24) északi manysi

aman xōηχα tit jalasə-s?

vajon ki itt jár-pst.3sg

'Ki járt itt?' (SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 36)

MUNKÁCSI – KÁLMÁN (1986: 93a, 709b) alapján a *xotʃut* (*xotʃut*) kérdőszó történetileg a *xoti* 'melyik, milyen' jelentésű kérdőszó, valamint az *ut* 'dolog' jelentésű főnév kapcsolatára vezethető vissza. Érdekes lenne részletesen megvizsgálni, hogy a 'milyen' és a 'dolog' szókapcsolatból lexikalizálódott kérdőszónak kizárólag ember referense lehetséges-e, és amennyiben igen, akkor ez a jelentésváltozás milyen lépésekben ment végbe. Ezzel a kérdéssel azonban ebben a tanulmányban nem foglalkozunk.⁵

Ahogy a bevezetőben már említettük, a fő kategóriák további jelentéstani funkciókban is megjelenhetnek anélkül, hogy formailag megváltoznának. A továbbiakban a nem-kiválasztó kérdőszók nem tipikus használatát ismertetjük.

3.1. A nem-kiválasztó kategória birtokos használata

Az uráli nyelvekben általában a 'ki' és 'mi' jelentésű kérdőszók esetragos alakjai használatosak a birtokosra vonatkozó kérdésekben. Az, hogy melyik esetragot veheti fel a nem-kiválasztó kérdőszói alak egy nyelvben, a nyelv morfológiai tulajdonságain múlik. A tundrai nyenyecben a nem-kiválasztó kérdőszók genitivusi alakjával kérdezzük rá a birtokosra (25).

(25) tundrai nyenyec

tuku xib'a-ʔ maʔʔ

ez ki-gen sátor.3sg

'Kinek a sátra ez?' (JANGASOVA 2001: 172)

Ezzel szemben például a magyarban a ki és a mi kérdőszóhoz a történetileg dativusra visszavezethető esetrag járul (26).

(26) *Ez kinek a sátra?*

Az ugor korra az addigi birtokost jelölő genitivusi esetrag eltűnt az obi-ugor nyelvekben (vö. pl. HAJDÚ 1973: 126, KORHONEN 1996: 229). Így a birtokos szerkezetekben megjelenő birtokos formailag jelöletlenné vált. Ugyanez a folyamat játszódtott le a kérdőszóval helyettesített birtokos szerkezetekben is, tehát a

⁵ Köszönjük névtelen bírálónknak, hogy felhívta a figyelmünket e kérdésre.

kérdőszói birtokos jelöletlenné vált. Következésképpen a nem-kiválasztó kérdőszói kategória alakjai egybeesnek a birtokosra vonatkozó kérdőszói alakokkal (vö. ROMBANDEEVA 1973: 108, SKRIBNIK – AFANAS’EVA 2007b: 38). A (27) példa mutatja az északi hanti ’ki’ jelentésű kérdőszó birtokosi használatát. Összehasonlítva a (13) példával, látható, hogy a két alak között nincsen különbség.

(27) északi hanti

χōj n̄awrem?

ki gyerek?

’(Ő) kinek a gyereke?’ (SOLOVAR 2006: 298)

Mivel a keleti hanti ’mi’ jelentésű kérdő alakoknak nem találtuk birtokosra vonatkozó használatát, nem tudjuk biztosan megállapítani, hogy ezek a kérdő alakok, ti. *m̄w(ə)* ’mi’ és/vagy *m̄wəli* ’mi’, változatlan formában használatosak-e a birtokosra. A legkeletibb, és így a jelen vizsgálatból kizárt hanti nyelvjárásokban, a vahi és a vaszjugáni hantiban megjelenő alakokból azonban következtethetünk arra, hogy az általunk vizsgált keleti nyelvjárásban is a jelöletlen nem-kiválasztó kérdő alak vonatkozik a birtokosra. A legkeletibb hantiban ugyanis GULYA (1966: 82–83) dokumentálja a ’mi’ jelentésű kérdőszó (*m̄yōl’i*) változatlan alakban történő birtokosi használatát. Mivel a két nyelvjárási csoport névszói paradigmája is megegyezik egymással, feltételezzük, hogy a keleti és legkeletibb nyelvjárások e szempontból nem térnek el egymástól.

3.2. A NEM-EMBER kategória kiválasztó-minősítő használata

A NEM-KIVÁLASZTÓ funkcióval rendelkező kérdőszók azon csoportja, amelyek a nem-ember kategóriára vonatkoznak, megjelenhetnek módosítói szerepben is az északi valamint a szurguti hanti nyelvekben (vö. DEWOS 878, VÉRTES 1967: 138, NIKOLAEVA 1999a: 17). Ez a használatuk az általuk módosított névszói elem kiválasztására vagy minősítésére vonatkozik (28).

(28) északi hanti

m̄j j̄χ-ət śita enəm-l-ət?

mi fa-pl ott nő-prs-3pl

’Milyen fák nőnek ott?’ (ONYINA 2009: 63)

NIKOLAEVA (1999a: 17) leírja, hogy az északi hanti obdorszki nyelvjárásban általa megfigyelt specifikus – nem-specifikus – nyomatékos ellentétet a kérdőszók módosítói használatuk során is megőrzik. Ezt azonban a szövegekben talált adatok cáfolni látszanak. A (29) mondatban például a nem-specifikus ’mi’ jelentésű kérdőszó referense a diskurzusban már korábban be lett vezetve és specifikusan értelmezhető.

(29) északi hanti, obdorszki nyelvjárás

šiməš mōsa lōw ul-m-al?

ilyen mi ló van-pst.ptcp-3sg

'Ez milyen ló?' (NIKOLAEVA 1999b: 23)

Továbbá, amint a 3. alfejezetben arról már szoltunk, a szurguti hanti 'mi' jelentésű kérdő alakok közül pusztán a *muwə* 'mi' alak használható módosítóként. Mivel a *mūwəli* 'mi' alak ilyen szintaktikai szerepben nem fordulhat elő, így a jelentése sem értelmezhető kiválasztó-minősítő kérdőszóként.

4. A kiválasztó-minősítő kérdőszói kategória

Az obi-ugor nyelvekben nem válik el élesen egymástól a kiválasztó és a minősítő kérdő paradigma, ami azt jelenti, hogy azok a kérdőszók, amelyek a referenciájuk kiválasztására kérik fel a beszédpartnert, kifejezhetnek annak bármely tulajdonságának megadására vonatkozó felkérést is. Mindkét esetben módosító szerepben jelennek meg a névszói referenciájuk előtt. Mivel nyelvtani tulajdonságaik mindkét jelentésbeli használat esetében megegyeznek, egyedül a kontextus az, ami alapján meg lehet különböztetni a két szemantikai funkciót egymástól. Az alábbi szurguti hanti példák mutatják ezt a kétféle értelmezési lehetőséget (30–31).

(30) szurguti hanti

a) *məta kurs-nə ōnəltəγəλ-ə-ən?*

melyik évfolyam-loc tanul-prs-2sg

'Melyik évfolyamon tanulsz?' (POKAČEVA – PESIKOVA 2006: 47)

b) *ma āləη-mət kurs-nə ōnəltəγəλ-ə-əm.*

1sg kezdet-ord évfolyam-loc tanul-prs-1sg

'Én az első évfolyamon tanulok.' (POKAČEVA – PESIKOVA 2006: 48)

(31) szurguti hanti

os nəη škola-γin-nə məta ōnəltə-tə jəγ?

és 2pl iskola-2pl-loc milyen tanít-prs.ptcp emberek

'Milyen tanár van az iskolátokban?' (POKAČEVA – PESIKOVA 2006: 48)

A (30a) mondatban szereplő *məta* kérdőszó szemantikai funkciója a rá adott válasz alapján, amit a (30b) mutat, a kiválasztás. Tehát a kérdőszó arra vonatkozóan tartalmaz felkérést, hogy a lehetséges válaszok halmazából a hallgató jelöljön ki egy elemet és azonosítsa azt a válaszában (30b). Ezzel szemben a (31) mondat alapján az feltételezhető ki, hogy a *məta* kérdőszó a referense valamely tulajdonságának leírására kér fel. Ha a kiválasztó-minősítő kérdőszók kiválasztó szerepben használatosak, akkor határozott értelmezésű választ várnak el. Ezzel

szemben minősítő szerepükben ilyen szemantikai feltételt nem fogalmaznak meg. Tehát ilyenkor a referens egyaránt lehet határozott és határozatlan. Ebben az esetben a kérdőszó pedig specifikálást vár el azonosítás helyett. Ahogyan azt a (31) példa mutatja továbbá, ugyanazok az alakok jelennek meg függetlenül attól, hogy a kérdőszó emberre vagy nem-emberre vonatkozik.

Következésképpen a kiválasztó-minősítő kérdő paradigmában nem jelentkezik a [+/-ember] szemantikai jegyben való eltérés, vagyis ezek a formák használatosak személyre, állatra, dologra vonatkozóan is. Az obi-ugor nyelvekben megjelenő kiválasztó-minősítő kérdő alakok az 5. táblázatban szerepelnek.

5. táblázat Az obi-ugor kiválasztó-minősítő kérdőszók

Szemantikai kategória →	KIVÁLASZTÓ-MINŐSÍTŐ
Nyelvek ↓	
északi hanti	<i>măta</i>
szurguti hanti	<i>məta</i>
északi manysi	<i>χōti</i>

Az északi manysiban további kiválasztó-minősítő kérdő alakok is dokumentálhatók, azok azonban mind összetett, a nyelv szinkrón szintjén elemezhető kérdő kifejezések és így nem tartoznak jelen vizsgálatunk tárgyához. Az egyetlen e kategóriába tartozó kérdőszó így a *χoti* 'melyik, milyen', amelynek használatát a (32) példa mutatja.⁶

(32) északi manysi

naŋ χoti kol-t ōlē-γ-ən?

2sg milyen ház-loc él-prs-2sg

'Te milyen házban élsz?' (POPOVA – ROMBANDEEVA 1993: 12)

A kiválasztó-minősítő kérdőszók kiválasztó értelmű használata során nem tapasztalható különbség a kiválasztásra vonatkozó dolgok térbeli elhelyezkedése tekintetében. Tehát mind közel mind távol elhelyezkedő dolgok, személyek stb. esetében ez a kérdőszó használatos. A paradigma elemei alulspecifikáltak abban az értelemben is, hogy nem egy meghatározott tulajdonságra vonatkozóan kér-

⁶ Történeti adatok tanúsága szerint az északi manysi *mana* 'mi' kérdőszó is előfordult KIVÁLASZTÓ-MINŐSÍTŐ használatban (vö. MUNKÁCSI – KÁLMÁN 1986: 295). Ez az alak azonban nem adatolható a vizsgált szövegeinkben, így kizártuk a vizsgálatból.

nek többlet információt. Tehát nem határozzák meg, hogy a referensük mely pontos tulajdonságára kérdeznek rá, ti. korára, értékére, színére stb.

5. A mennyiség kérdőszói kategória

A mennyiségre vonatkozó kérdőszói kategória csak az északi hantiban és az északi manysiban fejeződik ki önálló kérdőszóval, a szurguti hantiban nem jelenik meg lexikalizálódott alakként (6. táblázat).⁷

6. táblázat: A mennyiségre vonatkozó kérdőszók az obi-ugor nyelvekben

Szemantikai kategória →	Mennyiség
Nyelvek ↓	
északi hanti	<i>kāmən</i>
északi manysi	<i>manaχ</i>

A következő példa (33) alatt a mennyiségre vonatkozó kérdőszó használatát illusztrálja az északi manysiban:

(33) északi manysi

naŋən manaχ tāl?

2sg.dat mennyi év

‘Hány éves vagy?’ (POPOVA – ROMBANDEEVA 1993: 10)

Az északi hanti *kāmən* kérdőszó sajátos abban az értelemben, hogy a komiból származó átvétel. A hanti nyelvjárási és etimológiai szótár szerint a nyizjami, kazimi, a színjai és az obdorszki dialektusok vették át a szóbanforgó kérdőszót (vö. TOIVONEN 1956: 26, DEWOS: 640). A (34) mondat az északi hanti kérdőszó használatát példázza, míg a (35) mondatban annak komi megfelelője szerepel.

(34) északi hanti

kāmen ŋawrem klass-ən?

hány gyerek osztály-loc

‘Hány gyerek van az osztályban?’ (ONYINA 2009: 59)

⁷ A mennyiség kérdőszói kategória az összes vizsgált nyelvben szerepelt, noha általában komplex szerkezet fejezi ki (pl. északi hanti *mŋj ar-at*: mi-sok-n ‘hány, mennyi’). Mint-hogy ennek a dolgozatnak a célja azon kérdőszói kategóriák vizsgálata, amelyek egyszerű és elemezhetetlen szóalakokkal fejeződnek ki, az említett alakokkal nem foglalkozunk.

(35) komi

*kim̄in**arös-a**Budapest?*

hány

év-adj

Budapest

‘Hány éves Budapest?’ (MANOVA 1998: 57)

Az obi-ugor nyelvekben nincsen a megszámlálható és megszámlálhatatlan mennyiségnek nyelvtani megkülönböztető eszköze, így ez a különbség értelem-szerűen nem jelenik meg a kérdőszói paradigmában sem.

6. A hely kérdőszói kategória

Az obi-ugor nyelvek a helyre vonatkozó kérdőszóknak három formáját különböztetik meg. Ezek az elhelyezkedés, az irány, az utóbbin belül a forrás és a cél kategóriáknak felelnek meg (vö. RÉDEI 1968: 22, TERÉŠKIN 1981: 174, CSEPERGI 1998: 153, 154, SKRIBNIK – AFANAS’EVA 2007b: 38). A 7. táblázat ezeket mutatja be.

7. táblázat: A helyre vonatkozó kérdő kategóriák az obi-ugor nyelvekben

Szemantikai kategória →	elhelyezkedés	irány	forrás
Nyelvek ↓			
jelentés	‘hol’	‘hová’	‘honnan’
északi hanti ⁸	<i>χōta</i>	<i>χōΛta</i>	<i>χōΛśa</i>
szurguti hanti	<i>ķotti ~ ķōtti</i>	<i>ķōΛ(ə) ~ ķōΛnam</i>	
északi manysi	<i>χōt</i>	<i>χotal’</i>	<i>χotal</i>

A helyre vonatkozó kérdőszókon belül néhány elemezhető: ezek egy kötött kérdőszói töből (*χo-/ķo-*) és egy hozzá kapcsolódó locativusi valamint ablativusi helyjelölő esetragokból állnak.⁹ Az elhelyezkedésre vonatkozó, ‘hol?’ kérdésre válaszoló kérdőszavak az ugor kori **t* locativusrag folytatásait tartalmazzák (vö. HAJDÚ 1973: 121). A forrás alkategória hasonlóképpen magában hordozza az ugor kori **-l* ablativus ragot (vö. HAJDÚ 1973: 122). A fentiekkel ellentétben azonban az ugor kori lativusi-dativusi esetragok (**-k*, **-ń*, **-j*) folytatásai nem azonosíthatók a ‘hová?’ jelentésű kérdőszavakban. Mivel a *χō-*, *ķo-* és *χō-* kér-

⁸ Az északi hantiban a ‘hová’ és ‘honnan’ jelentésű serkáli alakok *-l* / *-Λ*- helyett *-t*-t.

⁹ A kérdőszók paradigmájában az említett esetragok nem azonosak a névszói paradigmában használatosokkal.

dőszói tövek nem jelennek meg a helyragok nélkül, ezért ezek szinkrón szempontból elemezhetetlen, már lexikalizálódott formáknak minősülnek. A következő példák a helyre vonatkozó kérdőszók használatát mutatják be a manysi nyelvben (36–38):

(36) északi manysi

hāwram-ət χōt joŋŋə-s-ət?
gyerek-pl hol játszik-pst-3pl
'Hol játszottak a gyerekek?' (SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 38)

(37) északi manysi

mēn χotal' min-imēn?
1du hová megy-prs.1du
'Hová megyünk?' (SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 38)

(38) északi manysi

kaŋkə-m χotal joxt-əs?
báty-1sg honnan érkezik-pst.3sg
'Honnan jött meg a bátyám?' (SKRIBNIK – AFANAS'EVA 2007b: 38)

7. Az IDŐ kérdőszói kategória

Az idő kategóriájához tartozó kérdőszók a fő szemantikai csoporthoz tartoznak az obi-ugor nyelvekben, mivel a 'mikor' jelentésű alakok morfológiailag nem elemezhetők. Az időre vonatkozó kérdőszókat a 8. táblázat mutatja be.

8. táblázat: Az idő kategóriájához tartozó kérdőszók az obi-ugor nyelvekben

Szemantikai kategória →	IDŐ
Nyelvek ↓	
északi hanti	<i>χun ~ χuntə</i>
szurguti hanti	<i>χuntə</i>
északi manysi	<i>χuń</i>

A fenti önálló kérdőszók az események általános idejét fejezik ki ('mikor'). Más szóval specifikus időt (pl. a nap vagy óra valamely része) vagy időtartamot nem különböztetnek meg a nyelvek (39).

(39) északi manysi

χuń āŋməŋ-iŋ jēmt-s-ən?
mikor beteg-trsl válik-pst-2sg
'Mikor lettél beteg?' (POPOVA – ROMBANDEEVA 1993: 18)

8. A MÓD kérdőszói kategória

A fő jelentéstani kategóriákhoz tartozó kérdőszók utolsó képviselője a 'hogyan' jelentésű kérdőszó. A mód kategóriáját kifejező kérdőszó az obi-ugor nyelvekben önálló és elemezhetetlen (lásd a 9. táblázatot és a (40) példamondatot).

9. táblázat: A mód kategóriájához tartozó kérdőszók az obi-ugor nyelvekben

Szemantikai kategória →	MÓD
Nyelvek ↓	
északi hanti	<i>χōti ~ χōtas</i>
szurguti hanti	<i>ķōḷnə</i>
északi manysi	<i>χumus ~ χuml'e</i>

(40) északi hanti

χōti *jăχ-s-ən?*
 hogyan utazik-pst-2sg
 'Hogyan utaztál?' (ONYINA 2009: 50)

Néhány keleti hanti forrásban (pl. TERĚŠKIN 1981, CSEPREGI 1998) található még egy forma ugyanebben a jelentésben: *ķōti* 'hogyan'. Az adatok alapján úgy tűnik azonban, hogy csak bizonyos igékkel fordul elő, mint pl. *wer-* 'csinál', *jə-* 'jön, történik' stb. Ezekben a mondatokban a kérdőszó az ige kötelező bővítményeként szerepel (41).

(41) szurguti hanti

ķōti *jə-γ*
 hogyan jön-pst.3sg
 'Mi történt?' (CSEPREGI 1998: 156)

9. Következtetések

Tanulmányunkban az obi-ugor nyelvek kérdőszóinak jelentéseit vizsgáltuk meg. Kizárólag azokra a kérdőszókra koncentráltunk, amelyek a vizsgált nyelvek szinkrón szintű elemzése során nem minősíthetők összetett formáknak. Ezeket fő jelentéstani kategóriáknak neveztük. Annak ellenére, hogy a kérdőszók jelentése és formája, valamint az ezek közti viszony merőben nyelvspecifikus tulajdonság, az obi-ugor nyelvekben megtalálható fő kategóriájú kérdőszók készlete meglehetősen egységes képet mutat az elemeik jelentése szempontjából. Az obi-ugor

nyelvekben nem összetett kérdőszókkal kifejezhető jelentések az alábbiakban foglalhatók össze:

- (42) Az obi-ugor nyelvek alap kérdőszói jelentéstani kategóriái
- a) Nem-kiválasztó (+/–ember)
 - b) Kiválasztó-minősítő
 - c) Helyre vonatkozó (pozíció, irány: cél, kiinduló pont)
 - d) Időre vonatkozó
 - e) Módra vonatkozó
 - f) Mennyiségi (északi hanti, északi manysi)

Ezekhez a fő kategóriákhoz sokszor nem csak egyetlen jelentést lehet társítani. A fentiekben illusztrált kérdőszók némelyike megjelenhet további jelentésben is anélkül, hogy formai szempontból megváltozna. Az obi-ugor nyelvek fő szemantikai kategóriájának elemeiben tapasztalható kérdőszói jelentések közti kapcsolatokat az alábbiakban illusztrálhatjuk:

(43) Az obi-ugor nyelvek alap kérdőszói jelentéstani kategóriák közötti viszony

- a) Nem-kiválasztó = Birtokos
- b) Nem-ember = Kiválasztó-minősítő (északi hanti, szurguti hanti)

A (42)–(43) pontokban felsorolt kérdőszói jelentéstani kategóriákon kívül további jelentések is kifejezhetők kérdőszókkal/kérdő kifejezésekkel az obi-ugor nyelvekben. Ezek a további jelentések azonban formai tulajdonságuk, ti. összetett lexémák, nem tartoznak a fő jelentéstani csoportba.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők köszönettel tartoznak névtelen lektoraiknak, valamint CSEPREGI MÁRTÁNAK, Csúcs Sándornak, GUGÁN KATALINNAK, HORVÁTH CSILLÁNAK, SCHÖN ZSÓFIÁNAK és SZILÁGYI NORBERTNEK, akik segítettek az obi-ugor adatok, illetve bizonyos nyelvtörténeti kérdések tisztázásában.

Rövidítések

1 = első személy	int = kérdő mód
2 = második	lat = lativus személy
3 = harmadik	loc = locativus személy
acc = tárgyeset	M = hímnem
aux = segédige	n = főnév
dat = részes eset	ord = sorszámnev
DM = diskurzusjelölő	pl = többes szám
du = kettes szám	prep = előjáró

emph = nyomatékos	prs = jelen idő
freq = gyakorító képző	pst = múlt idő
gen = birtokos eset	ptcp = participium
indef = határozatlan	sg = egyes szám
inf = infinitívus	trsl = translatív
instr = eszközhatározói eset	

Irodalom

- ABONDOLO, DANIEL (1998), *The Uralic languages*. (Routledge Language Family Descriptions), Routledge, London – New York.
- BARMIC, MARIA J. – NARUJ, Valentina N. [БАРМИЧ, МАРИЯ Я. – НЯРУЙ, ВАЛЕНТИНА Н.] (2008), *Ненецкий язык. Учебное пособие для 6 класса общеобразовательных учреждений*. Просвещение, Санкт-Петербург.
- CSEPREGI MÁRTA (1998), *Szurguti osztják chrestomathia*. *Studia uralo-altaica. Supplementum* 6. JATE, Szeged.
- CSEPREGI, MÁRTA – SOSA, SACHIKO (2009), Comparable sample texts of szurguti hanti in 1996 and 2008. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 92: 198–200.
- CYSOUW, MICHAEL (2004), Interrogative words: an exercise in lexical typology. (Handout presented at the seminar Bantu Grammar: description and theory 3, session on question formation in Bantu, ZAS Berlin, 13 February 2004.)
- CYSOUW, MICHAEL (2005), The typology of content interrogatives. (Handout presented at the seminar 6th meeting of the Association for Linguistic Typology, Padang, Indonesia, 24 July 2005.) (available online at http://www.staff.unimarburg.de/~cysouw/presentations/index_files/cysouwALTINTER_handout.pdf).
- DEWOS = STEINITZ 1966–1989.
- DRYER, MATTHEW S. (2013), Position of Interrogative Phrases in Content Questions. In: DRYER, MATTHEW S. – HASPELMATH, MARTIN (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Chapter 93. Max Planck Digital Library, Munich. (available online at <http://wals.info/chapter/93>).
- GULYA, JÁNOS (1966), *Eastern Ostyak Chrestomathy*. Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, 51. Indiana University Press, Bloomington.
- HAJDÚ PÉTER (1973), *Bevezetés az uráli nyelvtudományba*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HAJDÚ PÉTER – DOMOKOS PÉTER (1978), *Uráli nyelvrokonaink*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HONTI LÁSZLÓ (1999), *Az obi-ugor konsonantizmus története*. *Studia Uralo-Altaica, Supplementum* 9. JATE, Szeged.
- IDIATOV, DMITRY (2007), *A typology of non-selective interrogative pronominals*. University of Antwerp (Doctoral dissertation).

- IDIATOV, DMITRY (2009), Non-human animates and non-selective interrogative pronominals. (Poster presented at the 8th biennial meeting of the Association for Linguistic Typology, University of California at Berkeley, Berkeley, USA.
- JANGASOVA, N. M. [ЯНГАСОВА, Н. М.] (2001), Ненецкие сказки и эпические песни „судбабц“, „ярабц“. Издательство Томского Университета, Томск.
- KORHONEN, MIKKO (1996), Remarks on the structure and history of the Uralic case system. In: SALMINEN, TAPANI (ed.), Typological and historical studies in language by Mikko Korhonen: a memorial volume published on the 60th anniversary of his birth. *Suomalais-Ugrilainen Seuran Toimituksia* 223: 219–235.
- KOSTERKINA, N. T. – MOMDE, A. – ZHDANOVA, T. JU. [КОСТЕРКИНА, Н. Т. – МОМДЕ, А. Ч. – ЖДАНОВА, Т. Ю.] (2001), Словарь нганасанско–русский и русско–нганасанский. Просвещение, Санкт-Петербург.
- LAVER, JOHN (1994), Principles of phonetics. Cambridge University Press, Cambridge.
- LAZAREV, G. I. – AKSARINA N. M. – SENGEPOV, A. M. [ЛАЗАРЕВ, Г. И. – АКСАРИНА, Н. М. – СЕНГЕПОВ, А. М.] (1984), Хантыйский язык. Просвещение, Ленинград.
- MACKENZIE, J. LACHLAN (2008), Content interrogatives in a sample of 50 languages. *Lingua* 119: 1131–1163.
- MANOVA, NAGYEZSDA (1998), *Komi-zürjén nyelvkönyv*. *Studia Uralo-Altaica, Supplementum* 7. JATE, Szeged.
- MATTHEWS, W. K. (1953), The Structure and Development of Russian. Cambridge University Press, Cambridge.
- MUNKÁCSI, BERNÁT – KÁLMÁN, BÉLA (1986), *Wogulisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MUS NIKOLETT (2013), The Typology of Northern Samoyedic Question Words. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 37: 175–195.
- NIKOLAEVA, IRINA (1999a), Ostyak. (*Languages of the World / Materials* 305.) LINCOM Europa, München.
- NIKOLAEVA, IRINA (1999b), Ostyak Texts in the Obdorsk Dialect. *Studia Uralica* 9. Harrasowitz Verlag, Wiesbaden.
- ONYINA, SZOFIA (2009), *Szinjai hanti társalgási szótár*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest.
- ПОКАЧЕВА, Е. Р. – ПЕСИКОВА, А. С. [ПОКАЧЕВА, Е. Р. – ПЕСИКОВА, А. С.] (2006), Русско-хантыйский разговорник (сургутский диалект). Обско-угорский институт прокладных исследований и разработок, Ханты-Мансийск.
- ПОРОВА, С. А. – РОМБАНДЕЕВА, Е. И. [ПОПОВА, С. А. – РОМБАНДЕЕВА, Е. И.] (1993), Русско-мансийский разговорник. Просвещение, Санкт-Петербург.
- POSTI, LAURI – ITKONEN, TERHO (1973), FU-transkription yksinkertaistaminen. *Castrenianumin toimitteita*. *Suomalais-Ugrilainen Seura*, Helsinki.
- RÉDEI, KÁROLY (1968), Nord-ostjakische Texte (Kazym Dialekt) mit Skizze der Grammatik. Vandenhoeck – Ruprecht, Göttingen.

- RIESE, TIMOTHY (2001), *Vogul. Languages of the World, Materials 158*. LINCOM Europa, München.
- ROMBANDEEVA, E. I. [РОМБАНДЕЕВА, Е. И.] (1973), *Мансийский (вогульский) язык*. Наука, Москва.
- ROMBANDEEVA, E. I. – VANRUŠEVA, M. P. [РОМБАНДЕЕВА, Е. И. – ВАХРУШЕВА, М. П.] (1985), *Букварь*. Просвещение, Ленинград.
- SKRIBNIK, E. K. – AFANAS'EVA, K. V. [СКРИБНИК, Е. К. – АФАНАСЬЕВА К. В.] (2007a), *Практический курс мансийского языка. Часть 1. Полиграфист, Ханты-Мансийск*.
- SKRIBNIK, E. K. – AFANAS'EVA, K. V. [СКРИБНИК, Е. К. – АФАНАСЬЕВА, К. В.] (2007b), *Практический курс мансийского языка. Часть 2. Полиграфист, Ханты-Мансийск*.
- SOLOVAR, V. N. [СОЛОВАР, В. Н.] (2006), *Хантыйско–русский словарь*. Миралл, Санкт-Петербург.
- STEINITZ, WOLFGANG (1966–1989), *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache*. Akademie Verlag, Berlin.
- TEREŠČENKO, N. M. [ТЕРЕЩЕНКО, Н. М.] (1979), *Нганасанский язык*. Наука, Ленинград.
- TEREŠKIN, N. I. [ТЕРЕШКИН, Н. И.] (1981), *Словарь восточно-хантыйских диалектов*. Наука, Ленинград.
- TOIVONEN, YRJÖ. H. (1956), *Über die syrjänischen Lehnwörter im Ostjakischen*. *Finnisch-ugrische Forschungen* 32. 1–169.
- VANUJTO GALINA, I. [ВАНУЙТО, ГАЛИНА. И.] (2012), *Русско-ненецкий разговорник*. Вентана-Граф, Москва.
- VÉRTES, EDITH (1967), *Die ostjakischen Pronomina*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

